

Asia: VN/5137/2022-OM-229

Ehdotus uudeksi valmiuslaiksi; työryhmän mietintö

1 luku. Yleiset säännökset

1 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

Pelastakaa Lapset keskittyy lausunnossa lasten ja lapsiperheiden sekä haavoittavassa asemassa olevien näkökulman, oikeuksien ja tarpeiden huomioimiseen valmiuslain kokonaisuudistuksessa ja poikkeusoloissa.

2 luku. Varautumisvelvollisuus

Yleisen varautumisvelvollisuuden organisatorista soveltamisalaa (6 §:n 1 mom.) koskevat huomiot:

-

Yleisen varautumisvelvollisuuden aineellista sisältöä (6-8 §) koskevat huomiot:

-

Muut 2 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

3. luku Poikkeusoloista ja lisätoimivaltuuksien käyttöönotosta päättäminen

Poikkeusolojen edellytyksiä (11 §, vrt. nyk. poikkeusolojen määritelmä) koskevat huomiot:

YK:n lapsen oikeuksien sopimus velvoittaa valtioita asettamaan lapsen edun ensisijaiseksi kaikissa tilanteissa (art. 3.1). Velvoite lapsen ensisijaisuudesta pätee myös poikkeusoloissa.

Mietinnössä kuvataan, että vaikka Lapsen oikeuksien yleissopimus ei sisällä artiklaa sopimusvelvoitteista poikkeamiseen hätätilassa, on Lapsen oikeuksien komitea kuitenkin todennut, että sopimuksen yleisistä periaatteista ei saa poiketa edes sodan tai hätätilan aikana. Yleisperiaatteet koskevat syrjimättömyyttä, lapsen edun ensisijaisuutta, lapsen oikeutta elämään, henkiinjäämiseen ja kehittymiseen sekä lapsen näkemyksen kunnioittamista. Pelastakaa Lapset tukee Lapsen oikeuksien komitean kantaa. Samoin tulee noudattaa YK:n vammaisyleissopimuksen

määräyksiä vammaisten henkilöiden suojelun ja turvallisuuden varmistamisesta sekä perus- ja ihmisoikeuksien kunnioittamisesta myös poikkeusoloissa.

Poikkeusolojen alkamista ja päättymistä koskevaa päätöksentekoa (12 ja 21 §) koskevat huomiot:

-

Lisätoimivaltuuksien käyttöönottonenettelyä (13-20 §) koskevat huomiot:

-

Valtioneuvoston erityisiä seurantavelvollisuuksia (22 ja 23 §) koskevat huomiot:

-

4 luku. Poikkeusolojen hallinnan ohjaus ja hallinnon erityisjärjestelyt

4 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

26 §. Viestinnän tehostaminen poikkeusoloissa ja tiedostusten julkaisuvelvollisuus

Pelastakaa Lapset kannattaa sitä, että mietinnössä huomioidaan poikkeusolojen viestinnässä kielelliset oikeudet ja ihmisten erilaiset tarpeet ja viestiminen heikommassa asemassa oleville. Selkosuomen käyttö ja erillinen viestintä lapsille on syytä sisällyttää poikkeusolojen viestintään.

5 luku. Lisätoimivaltuuksien käyttöperiaatteet ja soveltamista koskevat yleiset säännökset

5 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

6 luku. Hallinnon järjestäminen ja valtion taloudenhoito

6 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

7 luku. Työvoiman saatavuuden turvaaminen

7 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

8 luku. Työvelvollisuus

8 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

Pelastakaa Lapset pitää hyvänä, ettei alle seitsemänvuotiaan tai pysyvästi tai pitkäaikaisesti sairaan lapsen huoltajalle anneta lakiesityksessä työmääräystä, ja että myös tätä vanhempien lasten etu ja

tarpeet huomioidaan tilannekohtaisesti. Pelastakaa Lapset ehdottaa, että työvelvollisuudessa huomioidaan myös yksinhuoltajaperheiden vanhemmat, joilla on pieniä lapsia tai joiden lapset ovat muuten riippuvaisia huoltajasta.

9 luku. Sotilaallisen puolustusvalmiuden turvaaminen

9 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

10 luku. Liikkumisen ja oleskelun rajoittaminen sekä väestön siirtäminen

10 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

63 §. Liikkumis- ja oleskelurajoitukset väestön suojaamiseksi

Pelastakaa Lapset pitää hyvänä, että väestön siirtämistä koskevissa säädöksissä huomioidaan haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten oikeudet esimerkiksi siirtyneen väestön majoituksen järjestämisessä. Samoin on hyvä, että liikkumisvapauden rajoittamisen alueellinen rajausta ja kesto tulee suhteuttaa oikeasuhteisesti poikkeusolojen olosuhteisiin. Kenenkään oikeuksiin ei lakiesityksen mukaan puututa enempää kuin on välttämätöntä tai aiheuttamalla suurempaa haittaa kuin tilanteen hallintaan saamiseksi on välttämätöntä. Oikeus oleskella tai liikkua alueella voitaisiin kieltää enintään kolmeksi kuukaudeksi kerrallaan, mikä on kuitenkin pienten lasten ja koululaisten elämässä huomattavan pitkä aika.

Pelastakaa Lapset pyytää huomioimaan, että eri paikkakunnilla asuvien tai oleskelevien lasten ja huoltajan pääsy toistensa luokse tulee mahdollisuuksien mukaan voida järjestää poikkeusoloissakin. Eron vanhemmasta tai sisaruksista tiedetään tutkimusten perusteella olevan lapsille kaikkein vaikeimpia asioita, minkä takia perheenjäsenten yhdessä pysymistä tai yhteen saattamista tulee tukea kaikin keinoin myös poikkeusoloissa. Lapsen hyvinvoinnin kannalta kolme kuukautta on huomattavasti pidempi aika kuin aikuisella. Poikkeusoloissa tulisi mahdollisuuksien mukaan huomioida erikseen esimerkiksi erityistarpeisia lapsiperheitä, joille kahden viikon ajallinen rajoitus on lapsivaikutusten kannalta yleisesti ottaen parempi vaihtoehto kuin kolme kuukautta.

Elinkeinon harjoittamisen rajoituksiin liittyen tulee huomioida, että Suomessa on jo nyt normaaliaikoina aikaisempaa enemmän lapsiperheköyhyydestä kärsiviä perheitä, joiden elämäntilanne ei todennäköisesti kestä poikkeusolojen aiheuttamia taloudellisia tai muita lisähaasteita.

65 §. Liikkumis- ja oleskelurajoitukset rajaturvallisuuden ylläpitämiseksi

Perusteluissa kuvatussa laajan laittoman maahantulon ja laittoman maahantulon tai välineellistetyin maahantulon järjestämisen tilanteissa (s. 307–308) tulee huomioida yksilön oikeus hakea turvapaikkaa sekä lapsen oikeus suojeluun. Lapsia ei voi pitää vastuullisina aikuisten päätöksistä ja teoista tällaisissakaan tilanteissa.

67 §. Säilössäpitoajan pidentäminen

Pelastakaa Lapset pitää keskeisenä lakiehdotuksen lapsen edun mukaista sääntelyä, jonka mukaan säilöönottoa ja säilössäpitoajan pidentämistä ei kohdenneta alle 18-vuotiaisiin.

Pelastakaa Lapset pitää hyvänä, että perusteluissa on mainittu Lapsen oikeuksien sopimuksen sekä vammaisyleissopimuksen liikkumisvapautta turvaavat artiklat. Niiden mukaan lapsella on lähtökohtaisesti oikeus elää vanhempiensa kanssa, jos hänellä on hyvä ja turvallista olla heidän kanssaan. Vanhemmistaan erossa asuvalla lapsella on oikeus tavata ja pitää säännöllisesti yhteyttä kumpaankin vanhempansa (art. 9.) Jos lapsi ja hänen vanhempansa joutuvat eri valtioihin, on valtion velvollisuus käsitellä hakemus perheen jälleenyhdistämiseksi myönteisesti ja viivyttämättä (art 10.) Valtioiden on estettävä lasten laittomat kuljetukset maasta (art .11). Valtion tulee suojella pakolaislapsia ja huolehtia heidän oikeuksiensa toteutumisesta (art. 22).

68 §. Väestön siirtymisvelvollisuus

Mietinnöstä ei käy ilmi, miten toimittaisiin, jos lapsiperheen vanhemmat eivät noudata siirtymisvelvollisuutta, vaikka se olisi poikkeusoloissa perheen lasten turvallisuuden kannalta välttämätöntä. Ukrainan kokemusten perusteella vapaaehtoinen evakuointi toimii yleensä parhaiten. Miten Suomessa toimitaan, jos kokonainen alue pitää tyhjentää ja osa väestöstä kieltäytyy siirtymästä? Tämä ei sisälly valmiuslakiin, mutta asiaa olisi hyvä tarkentaa esim. pelastustoimen ohjeistuksessa.

11 luku. Otto-oikeudet ja palvelujen suorittamisvelvollisuus

11 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

12 luku. Väestön välttämättömän toimeentulon turvaaminen ja sosiaaliturvan muutokset

12 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

Etuuksien maksamisen lykkääminen ja niiden määrän väheneminen voisivat vaikuttaa haitallisesti lyhyessäkin ajassa niihin lapsiperheisiin, jotka kärsivät jo normaalioloissa köyhyydestä. Lisätoimivaltuuksilla tulee varmistaa, että lasten perustarpeet voidaan taata esimerkiksi poikkeusoloissakin myönnettävällä toimeentulotuella, joka on huomioitu mietinnössä esimerkiksi ruokaan, välttämättömiin lääkkeisiin ja majoitukseen.

13 luku. Välttämättömien hyödykkeiden ja palvelujen saatavuuden turvaaminen

13 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

14 luku. Sosiaali- ja terveydenhuollon sekä koulutuksen turvaaminen

14 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

101 §. Opetustoiminnan ja kasvatuksen järjestämistä koskevat muutokset

Mietinnön mukaan sääntelyllä pyritään varmistamaan perusopetuksen sekä varhaiskasvatuksen ja muun opetuksen jatkuminen turvallisesti myös poikkeusoloissa. Mietinnössä todetaan koronapandemian aikaisen etäopetuksen vaikutuksista tutkimustieto, jonka mukaan etäopetus sisältää aina riskin, että haavoittavimmassa asemassa olevien lasten oikeus perusopetukseen ei toteudu. Mietinnön mukaan lakiesityksen sääntely huomioi kuitenkin mahdollisimman hyvin Lapsen oikeuksien sopimuksen tavoitteita ja perustuslain mukaisesti yhdenvertaisuuden. (12.4.12, s. 563–564).

Ukrainassa koululaisten lähiopetuksen järjestäminen on koettu erittäin tärkeäksi lasten hyvinvoinnin ja kehityksen kannalta. Jotta lähiopetus on mahdollista järjestää turvallisesti poikkeusoloissakin, tulee kouluissa olla kunnossa olevat suojatilat. Ukrainassa koulujen suojatiloja on kunnostettu ja huomattu, että suojien yhteydessä täytyy olla myös wc-tilat.

Lakiehdotukseen sisältyy uutena mahdollisuus säätää valtioneuvoston asetuksella siirtymisestä etäopetukseen tai etäopiskeluun lukuun ottamatta esiopetusta ja varhaiskasvatusta. Näin voitaisiin tehdä, jos se on välttämätöntä väestön siirtämisen, oleskelu- tai liikkumisrajoitusten tai ihmisten henkeä ja turvallisuutta uhkaavan vaaran takia. Pelastakaa Lapset ehdottaa lisäystä siitä, että etäopetuksen kesto tulee aina pitää mahdollisimman lyhyenä. Lasten oppimisen ja kehityksen lisäksi koululla on merkittävä rooli rutiinien ja kaverisuhteiden ylläpidossa sekä koulun henkilökunnan mahdollisuudessa tukea oppilaita.

Lisäksi opetus- ja kulttuuriministeriö voi määrätä enintään kolmeksi kuukaudeksi kerrallaan opetus-, tutkimus- sekä aamu- ja iltapäivätoiminnan keskeytettäväksi tai siirrettäväksi toiselle paikkakunnalle, jos niitä ei voida toteuttaa etänä. Perusteena olisi mahdollistaa ydintehtäviin keskittyminen tilanteissa, joissa kaikista opetuksen ja koulutuksen tehtävistä ei pystytä huolehtimaan. Pelastakaa Lapset huomauttaa, että kolmen kuukauden katkot aamu- ja iltapäivätoimintaan tai pienten koululaisten etäopetus voi käytännössä estää tai haitata monien vanhempien töissä käymistä, mikä heikentää yhteiskunnan normaalitoimintojen jatkamista.

Pelastakaa Lapset kehottaa lainsäätäjää huomioimaan, että lakiesityksessä säädetään, että etäopetuksen keston tulisi olla mahdollisimman lyhyt. Olisi tärkeää rajata etäopetuksen kohderyhmää mahdollisuuksien mukaan niin, että perusopetuksen pienimpiä, eli esimerkiksi 1. ja 2. luokan tai myös 3. ja 4. luokan oppilaita ei pääsääntöisesti siirrettäisi etäopetukseen, jos opetus olisi mahdollista järjestää esimerkiksi turvallisissa koulun suojatiloissa tai alueen kalliosuojassa. Tällä hetkellä useimpien koulujen väestösuojat ovat liian pieniä, eivätkä ne riitä kaikille koulun oppilaille yhtäaikaaisesti. Tilanne korjaantunee, mutta hitaasti uusien koulujen rakentamisen myötä, tai jos koulujen kellarikerroksia voitaisiin muuttaa suojiksi. Ainakin suurimmissa kaupungeissa on

väestösuojia huomattavasti suurempia kalliosuojia, joissa mahtuu tarvittaessa järjestämään opetusta.

Valtioneuvoston päätös etäopetukseen siirtymisestä tulisi pystyä tekemään tarvittaessa riittävän nopeasti ja tarvittaessa myös alueellisesti ja paikallisesti, jos tarve koskee vain yksittäistä kuntaa tai kuntia.

15 luku. Asumisen järjestäminen

15 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

Ilman asuntoa jääneen väestön huomioiminen majoituksen hintasäätelyllä ja vuokrasäännöstelyllä on kannatettavaa. Pelastakaa Lapset katsoo, että lapsiperheiden asuttamista joukkomajoitukseen tulee välttää tai perheille tulee järjestää muista majoittujista erillinen majoitus, jotta voidaan varmistaa, ettei mahdollisesti kaoottisessa tilanteessa tapahdu lasten kaltoinkohtelua tai väkivaltaa lapsia kohtaan.

16 luku. Rahoitusmarkkinoiden ja vakuutusmarkkinoiden turvaaminen

16 luvun (pl. 110 §) säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

110 §:n 1 momentin 1 kohtaa (vientikielto) koskevat huomiot:

-

110 §:n 1 momentin 2 kohtaa (tuontikielto) koskevat huomiot:

-

110 §:n 1 momentin 3 kohtaa (tiettyjen taloudellisten toimien kielto) koskevat huomiot:

-

110 §:n 1 momentin 4 kohtaa (kotiuttamisvelvollisuus) koskevat huomiot:

-

110 §:n 2-5 momenttia koskevat huomiot:

-

17 luku. Energia-, vesi- ja jätehuollon turvaaminen

17 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

18 luku. Välttämättömien viestintä- ja postipalveluiden turvaaminen

18 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

19 luku. Ruoantuotannon turvaaminen

19 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

20 luku. Välttämättömän rakentamisen turvaaminen

20 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

III osaa koskevat yleiset kysymykset

Toimivaltuusosan rakennetta ja toimivaltuuksien sääntelytapaa koskevat yleiset huomiot:

-

Mahdolliset muut koko toimivaltuusosaa koskevat huomiot:

-

21 luku. Lisätoimivaltuuksien täytäntöönpanoa koskevat yleiset säännökset

21 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

22 luku. Lisätoimivaltuuksien täytäntöönpanoa koskevat erityiset säännökset

22 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

153 §. Siirtyneen väestön palvelujen järjestäminen

Pelastakaa Lapset pitää hyvänä, että evakuoinnin jälkeisten palveluiden järjestämisestä säädetään lakiehdotuksessa. Venäjän sota Ukrainassa on osoittanut, että on varmistettava humanitaarisen avun ja terveysten palvelujen lisäksi psykososiaalisen tuen ja mielenterveyspalvelujen saatavuus ja riittävyys poikkeusoloissa niin kotiseudulla kuin maan sisäisen pakolaisuudenkin aikana ja riittävän pitkään tilanteen jälkeen.

Hyvinvointialueen vastuulla on järjestää siirtyneelle väestölle hätämajoitus, ruokahuolto ja muut kiireelliset ja välttämättömät palvelut ja huolenpito. Tarvittaessa HVA:n on järjestettävä myös evakuointikeskus tai -keskuksia. Pelastakaa Lapset katsoo, että keskusten toiminnassa tulee huomioida lasten ja haavoittuvien ryhmien tarpeet varsinkin, jos niissä yövytään tai oleskellaan pidempään (esim. erillinen majoitustila). Viranomaiset voivat saada keskusten toimintaan tukea järjestöiltä ja niiden vapaaehtoisilta.

23 luku. Korvaukset

23 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

24 luku ja rikoslain muuttamista koskeva lakiehdotus. Rangaistussäännökset

Valmiuslain 24 luvun ja rikoslain muuttamista koskevan lakiehdotuksen (2. lakiehdotus) säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

25 luku. Muutoksenhaku

25 luvun säännöksiä ja säännöskohtaisia perusteluja koskevat huomiot:

-

HE-luonnoksen yleisperustelut

Vaikutusten arviointia koskevat huomiot:

Mietinnön mukaan lain keskeinen tarkoitus on, että oikeusvaltioperiaatteet turvataan myös poikkeusoloissa. Myönteistä lain kokonaisuudistuksessa on lisäksi läpileikkaavasti, että väestön käsite nähdään laajasti ja lain vaikutuksia arvioidaan lasten, vähemmistöjen, haavoittuvassa asemassa olevien ja tietyn alueen asukkaiden osalta. Mietinnössä arvioidaan lapsiin ja haavoittuviin ryhmiin kohdistuvia vaikutuksia. Mietinnön mukaan lisätoimivaltuuksilla pyritään turvaamaan perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen myös poikkeusoloissa. Tarkoituksena on välttämättömän toimeentulon ja huolenpidon turvaaminen haavoittuvassa asemassa oleville, joista mietintö mainitsee lapset, vammaiset henkilöt ja ikääntyneet. Mietinnön mukaan lain tarkoituksena on kansainvälisten velvoitteiden mukaisesti hillitä poikkeusolojen kielteisiä vaikutuksia vammaisten henkilöiden oikeuksiin ja huomioida lapsen etu. Valmiuslain lisätoimivaltuudet noudattavat mietinnön mukaan yhdenvertaisuusperiaatetta ja sukupuolineutraaliutta myös poikkeusoloissa. (Sivut 150–151.) Lakiesityksen toetutuneita vaikutuksista voidaan arvioida vasta lain soveltamisen tapahduttua, mutta sen tarkoituksena voidaan pitää yleisesti hyvin poikkeusolojen vaatimien toimien ja väestöryhmien oikeuksien toteutumista poikkeusoloissa huomioon ottavina.

Säätämisyjärjestysperusteluja koskevat huomiot:

-

Muut HE-luonnoksen perusteluja koskevat huomiot:

-

Työryhmän mietintö

Uudistuksen tarpeellisuutta ja sen keskeisiä ratkaisuja koskevat yleiset kannanotot:

Pelastakaa Lapset pitää yleisesti ottaen hyvänä, että valmiuslakia päivitetään perustuslain kanssa paremmin yhteensopivaksi. Samalla on tärkeää, että huomioidaan koronapandemian ja Venäjän sodan Ukrainassa aiheuttamia kokemuksia ja muita yhteiskunnallisia muutoksia. Samoin on tärkeää, että laajennettuja säännöksiä varautumisvelvollisuudesta sovelletaan normaalioloissa, vaikka laki muuten koskee poikkeusoloja. On myönteistä, että uusi valmiuslaki sisältäisi voimassa olevaa lakia yksityiskohtaisemmat säännökset mm. toimivaltuuksien soveltamisen oikeasuhtaisuudesta ja välttämättömyydestä sekä valtioneuvoston velvollisuudesta seurata lisätoimivaltuuksien käytön edellytysten täyttymistä poikkeusoloissa.

Muut työryhmän mietintöä koskevat yleiset huomiot:

Mietinnössä todetaan (s. 537), että lakiehdotuksessa on pyritty osana varautumisvelvollisuutta varmistamaan, että myös erityisryhmien tarpeisiin kiinnitetään huomiota jo valmiussuunnittelussa. Tämä on tärkeä läpileikkaava tavoite valmiussuunnitteluun, mutta valmiussuunnitelmia tekeville viranomaisille ja muille toimijoilla jää uudesta valmiuslaista huolimatta paljon vastuuta siitä, miten erityisryhmien huomioiminen käytännössä konkretisoidaan suunnitelmiin. Tähän tarvittaisiin lakia tarkempaa ohjeistusta.

Väestönsuojeluvollisuuden mukaan 18–67-vuotiaat voidaan määrätä erilaisiin pelastus-, ensiapu-, huoltotehtäviin ja muihin väestönsuojelemiseksi välttämättömiin tehtäviin. Kuntalaisten mahdollisuus kouluttautua näihin tehtäviin normaalioloissa esimerkiksi järjestöjen vapaaehtoistoiminnassa tulee huomioida ja resursoida nykyistä paremmin.

Salmenhaara Anna
Pelastakaa Lapset ry - Valmius- ja pakolaistyö